

Toespraak SHSJZ-herdenking 21 september 2025 Landgoed Bronbeek door Heiko Roelfsema, voorzitter SHSJZ

Goedemorgen lieve mensen, geachte gasten, en u thuis, waar ook ter wereld, via de livestream.

Ook ik wens u allen van harte welkom.

Wat moedig dat u allemaal, ondanks de weersverwachting met regen en harde wind, gekomen bent, om weer bij te dragen aan wat ik altijd de 'Hellship-familie' noem. Een enorm groeiende familie, vorige jaar een record van 250 aanwezigen; vandaag 350 !!! Ongelooflijk.

Natuurlijk omdat het een memorabele dag is: we herdenken dit jaar nationaal, en dus ook hier, 80 jaar Vrijheid. Helaas geen vanzelfsprekendheid meer. Want we voelen ook, dat we in een preciaire tussentijd leven waarbij die Vrijheid op het spel staat in een steeds groter deel van de wereld. Niet alleen onze vrijheden, maar ook onze zekerheden en veiligheid staan op het spel. Niet alleen voelen we ons daarbij als individuen steeds machtelozer, maar ook onze samenleving lijkt de weg kwijt te raken.

En wat doe je dan? Je zoekt elkaar op en probeert samen die weg terug te vinden en alsnog lessen uit het verleden te leren. Daarom zien we, denk ik, bij alle herdenkingen hier op Bronbeek de afgelopen weken, een onverwacht grote opkomst. Er leeft een groot gedeeld gevoel van urgentie! Hier herdenken we de mensen die voor de Vrijheid die er nu nog is, gevochten hebben en we realiseren ons nu dat we met die Vrijheid niet zuinig zijn omgesprongen.

En daarom, voel ik, dat we ook om die reden hier vandaag als een grotere Hellship-familie samen zijn, geschaard rond de golf die midden in een zee van 226 Hellships omhoog welt. Alweer 10 jaar kunnen we bloemen leggen bij ALLE schepen. Dáár liggen ze; als een golvende zee; met naam en toenaam. En terwijl straks al die namen hardop worden voorgelezen, proberen we ons te realiseren hoe onze eigen voorouders, onder erbarmelijke omstandigheden, zich toch te weer hebben gesteld en hebben getracht te overleven.

Een memorabele dag ook omdat het vandaag 21 september 2025 is. Precies 81 jaar geleden werd een van deze Hellships, de Hofuku Maru met aan boord 1342 Nederlandse en Britse krijgsgevangenen, voor de kust van de Filipijnen door Amerikaanse bommenwerpers tot zinken gebracht. Slechts 295 mannen overleefden; 1.047 verloren hun leven. Zoek hier straks haar naam. Hofuku Maru.

Drie dagen daarvoor op 18 september 1944 was de Junyo Maru door hetzelfde lot getroffen. 4000 Romusha's en 1623 hoofdzakelijk Nederlandse krijgsgevangenen kwamen om; verdronken in hun zeemannsgraf.

In drie dagen stierven opgeteld 6.670 mensen. Een gigantisch offer. Ook op die schouders in de Oost rust ónze Vrijheid van 80 jaar, ook hier in Nederland.

Maar er waren gelukkig ook overlevenden van de hellships. Vorige jaar zaten er hier nog twee tussen ons in: Désirée de Vries en Maurits Baal. Maurits was toen 101 jaar en riep op die verjaardag: "op naar de 102". Over hoop en wilskracht gesproken. En op 11 maart dit jaar was ik bij hem toen hij inderdaad 102 jaar werd. Voor de SHSJZ de langstlevende overlevende. Twee jaar ouder dan Willem Punt, onze pater familias, die ons in 2021 ontviel.

Maar na een lang en bewogen leven is Maurits op 24 mei jl., twee maanden na zijn verjaardag, in zijn eigen kamer, hier in het Koninklijk Militair Tehuis, in alle rust overleden. Als we straks een minuut stilte houden, laten we dan ook zeker zijn naam in gedachten nemen. Maurits Baal.

Maar gelukkig kan ik vandaag toch ook nog één Hellship-overlevende welkom heten. Ik ben zo blij dat jij, Désirée de Vries, lieve Dési, inmiddels 88 jaar, ook hier weer bent, samen met je nichtjes Rachel en Erna met haar gezin. Je bent een van de zeer weinige slachtoffers die als burgerkind van een jaar of 6-7, samen met je ouders én je broer Richard zelf een Hellshiptragedie hebt doorgemaakt én, net als Maurits, hebt overleefd.

Een paar dagen geleden schreef je me een allerliefste kaart waarin je met groot respect over je ouders en je twee broers vertelde. Hoe ze na een hellship en kamptijd overleefd te hebben, in Nederland kwamen. Dat je moeder na slechts een jaar vrijheid al overleed. Hoe je vader, een moeizame weg zocht naar een nieuw leven, daarbij nimmer klaagde, maar ook zelden over de oorlog sprak. Een bekend zwijgen, waar ik zo op terug kom.

Maar helaas eindigt je brief anders dan ik gedacht had. Je schreef dat je gezondheid nu echt broos werd en dat je besloten had dat deze herdenking de laatste keer is dat je hier komt.

Die zin heb ik wel drie keer gelezen. In alle begrip, met alle respect voor je besluit, maar ook met een brok in de keel, realiseerde ik mij direct dat er dan volgend jaar geen hellship-overlevende meer hier in ons midden zou zijn. Het emotioneert me, maar ik hoop van harte dat je nog vele jaren online, virtueel, bij ons zult blijven.

Als dank voor al je inspanningen voor onze stichting, waar je kon was je erbij, schenk ik je mijn traditionele boeket. Applaus.

Straks leg je samen met je familie de eerste krans hier in het monument ter nagedachtenis aan alle slachtoffers van alle Hellships samen met jouw drie generaties De Vries.

Drie generaties De Vries, maar er zitten hier meer families met een aantal generaties. Het verhaal wordt dus doorverteld; anders zaten die generaties hier niet. En precies dat doorvertellen doet mij zo goed. Want dat heelt, ook de kinderen. Ik heb jullie er 18 herdenkingen toe opgeroepen. Vertel je verhaal door. Niet alleen je trauma's, maar wie je bent geworden ondanks je trauma's.

Want, zo weten we inmiddels, ook verzwegen trauma's worden doorgegeven. Zonder dat je het merkt. Langs een erfelijke weg. Trauma's blijken niet IN je genen te zitten, maar als markers, als biochemische uithangborden, áán je genen, aan de buitenkant van je DNA te hechten. Daar blijven ze hangen om, door het lot bepaald, wel of niet aan de kinderen en kleinkinderen te worden doorgegeven. De reden dat je broer of zus er geen last van kan hebben en jij wel. Of omgekeerd.

Transgenerationele overdracht van trauma, oorlogstrauma, heet dat nu wetenschappelijk. Onverklaarbare angsten, dwanggedachten, depressie, vermijding, pleinvrees maar ook lichamelijke ziektes als diabetes en hartfalen openbaren zich, schijnbaar zonder aanleiding, bij de kinderen en kleinkinderen die de oorlog zelf helemaal niet hebben meegemaakt. Zelfs als ze opa en oma nooit gekend hebben, kunnen hun kleinkinderen toch klachten krijgen.

En dan kijk ik naar de TV en zie ik elke avond met afgrijzen, niet alleen grootouders, ouders, maar ook kinderen, hele kleine kinderen, baby's, door het ene trauma na het andere getroffen worden. Oekraïne, Gaza, Soedan, Congo, Jemen.....noem maar op. Opgeteld miljoenen trauma's.

Mijn hart draait telkens om, omdat ik als geneticus en therapeut weet dat al deze trauma's nog decennia lang in vele generaties diep zullen kunnen doorwoekeren.

Op dit moment kunt u hier in Museum Bronbeek onze tentoonstelling: "De Hellships, gevangen op zee" bezoeken. Ga het zien: maar u zult bevangen worden door de impact van deze geschiedenis op meer dan 180.000 opvarenden, als u zich daarbij realiseert hoe diep die impact doorgewerkt moet hebben in de nakomelingen van al die mensen die het overleefd hebben en nog kinderen gekregen hebben. Ook u kunt daarbij horen. Een confronterende gewaarwording.

Daarom ben ik, met een paar anderen, een nieuw urgent doel na gaan streven.

Namelijk, waar ik maar kan, vertellen dat als we doorgaan zoals we nu wereldwijd tegen elkaar strijden, we dan generaties diep, voor trauma-overdracht gaan zorgen. Niet tegen te houden. De onverbidelijkheid van de erfelijkheid.

Daarover hebben Simone Berger en Armando Ello een film gemaakt, waar we na de lunch straks een compilatie van laten zien.

Daarop aansluitend hebben we afgelopen april en mei twee symposia over traumaoverdracht georganiseerd. Er kwamen opgeteld 500 mensen op af. De vraag was zo groot dat onze sponsors, zoals de provincie Gelderland, zélf vroegen om een herhaling.

Natuurlijk doen we dat. In november hier in Bronbeek en in Amsterdam. Kom daar vooral allemaal naar toe.

Een platform waar we laten zien dat wij anders moeten gaan leven, anders met elkaar om moeten gaan, dat wij empatisch en juist niet polariserend, met elkaar moeten spreken. Luisterend, vragend. Op zoek naar overeenkomsten, en zo goed mogelijk verschillen accepteren, overbruggen en oplossen. Weer een samenleving worden. Een familie!!

We zullen veel meer met een OPEN MIND naar onze medemens moeten leren kijken. Leren luisteren naar hun "Oud Zeer". Ter lering én heling.

Het doet me dan ook enorm goed, dat de Stichting "Open Mind" een buiten- en binnententoonstelling heeft gecreeërd met ons Indisch OUD ZEER als thema. Ze gaan er vijf jaar mee door ons land trekken.

Terwijl ik hier sta, kijk ik recht in dat schitterende decor van verzwegen verhalen. Ik schrok wel hoe groot de portretten zijn, zeker die van mijzelf.

Ik kwam mezelf tegen, zogezegd.

Maar laat dát nu precies het doel zijn van OPEN MIND. Dat iedereen, staand voor zo'n portret, zichzelf, zijn overtuigingen, zijn vooroordelen en zijn gedrag tegenkomt en hopelijk aanpast waar nodig.

Alleen als we met een Open Mind de ander ontmoeten, heeft herdenken zin, heeft leven toekomst en is er hoop voor de generaties na ons.

Daarom zal Adriaan van Dis, zijn vader overleefde de torpedering van het Hellship Van Waerwijck, over haat en toch verzoening spreken, en zal mijn collega-voorzitter Lars Bannink ons moed inspreken aan de hand van een levendige, zelfs licht humoristische, vertelling van zijn grootvader die twee Hellshiptochten op de Tufuku Maru 1 en de NN Maru in 1942 overleefde. Lars en ik zullen de komende maand onze voorzitterschappen neerleggen en het stokje overdragen.

Drie Hellship-nabestaanden die ervan overtuigd zijn dat we naar een betere wereld moeten streven zonder het geweld van vandaag, maar met hoop en vrede voor de generaties die na ons komen.

Het vervult me daarom met grote trots dat mijn eigen drie generaties, mijn enige dochter, Martine, en mijn enige kleindochter, Isabel, zeven jaren jong, hier zijn. Isabel: voor het eerst.

Juist vandaag zie ik, als háár Opa Heiko, Isabel als symbool voor die toekomstige generaties voor wiens vrijheid zoveel van deze slachtoffers hun leven hebben verloren. Ook mijn Opa Heiko, haar bet-overgrootvader, kwam om op de Junyo Maru.

Laten we vandaag met name deze 180.000 hellship-slachtoffers nooit vergeten en hun opdracht “stop en voorkom lijden door oorlog”, blijven nastreven. Hoe moeilijk het ook nu, na 80 jaar vrijheid, ook lijkt. Niet opgeven! Dat deden zij ook niet!

Laten we straks een minuut stil zijn voor hen allen.

U kent mijn adagium: “wij zijn wordende mensen en dat maakt verandering, verbetering én heling mogelijk.”

Uit die mogelijkheid kunnen we hoop putten.

Lieve Isabel, ik hoop dat je straks, samen met meneer van Dis en jouw Opa Heiko, de laatste krans wil leggen. Samen, hand in hand, de toekomst in.

Lieve mensen, ik dank jullie allen dat jullie 18 jaar samen met mij een unieke familie wilden worden. Een hellshipfamilie.

Dank u wel voor uw aandacht.

Heiko Roelfsema
Voorzitter SHSJZ
21 september 2025